

III. METODA OBLICZANIA DOCHODÓW W GOSPODARSTWACH PROWADZĄCYCH RACHUNKOWOŚĆ ROLNĄ

Wydane w 1958 r. publikacje Instytutu Ekonomiki Rolnej z zakresu rachunkowości gospodarstw chłopskich zawierają dość szczegółowo podaną metodę obliczania dochodu dla tych gospodarstw. W tym miejscu przypomnimy jednak, dla wygody czytelników raz jeszcze ogólne założenia tej metody.

Kalkulację wytworzonego dochodu i jego rozdysponowanie oblicza się w formie swego rodzaju zamkniętego bilansu. Podstawą, punktem wyjścia całej kalkulacji jest produkcja globalna gospodarstwa. Dla przykładu podajemy schemat.

I. Wytwarzanie dochodu

Produkcja globalna gospodarstwa
— Nakłady materiałowo-pieniężne
<hr/>
Produkcja czysta
+ Dochód spoza gospodarstwa
<hr/>
Dochód ogólny gospodarstwa.

II. Podział produkcji czystej

Podatki
Ubezpieczenia
Czynsze dzierżawne i procenty
Pracownikom najemnym
Dochód rolniczy
<hr/>
Dochód rolniczy
+ Dochód spoza gospodarstwa
<hr/>
Dochód osobisty

III. Podział dochodu osobistego

Spożycie
Różnica stanu majątkowego (akumulacja).

Omówimy poszczególne kategorie ekonomiczne, tworzące obraz wyników gospodarowania.

Produkcja globalna gospodarstwa obejmuje wartość produkcji rolnej, roślinnej i zwierzęcej łącznie z nakładami z własnego gospodarstwa (pasze i nasiona), zużytymi na uzyskanie tej produkcji. Pasze zatem wyprodukowane we własnym gospodarstwie a zużyte na produkcję zwierzęcą są policzone w produkcji globalnej, niezależnie od tego, że policzona jest również produkcja zwierzęca. Słoma, obornik, zielonki

i kiszonki, jak również wartość pastwiska nie są wliczane do produkcji globalnej. Poza tym do produkcji globalnej gospodarstwa wchodzi również produkcja nierolnicza uzyskana z lasu, torfu, żwiru itp.

Nakłady materiałowo-pieniężne obejmują:

A. Nakłady materiałowo-pieniężne bez własnych pasz i nasion.

B. Własne pasze i nasiona.

Szczegółowszy podział nakładów materiałowo-pieniężnych jest następujący:

I. Nakłady na produkcję roślinną obejmujące: nasiona i sadzeniaki własne i dokupione, nawozy sztuczne i obornik dokupiony (obornik własny jak i produkcja słomy nie są liczone) środki ochronne i pomocnicze.

II. Nakłady na produkcję zwierzęcą: pasze własne i dokupione, krycie i stanowienie, jaja wylęgowe, słoma dokupiona, prawo wypasu.

III. Naprawy i konserwacje — naprawa i konserwacja budynków i melioracji oraz maszyn i narzędzi rolniczych.

IV. Amortyzacja środków trwałych jak: melioracje, budynki i maszyny; nie uwzględnia się amortyzacji inwentarza żywego.

V. Nakłady na materiały pomocnicze dla gospodarstwa jak: opał, światło, prąd elektryczny i inne materiały pędne.

VI. Koszty ogólne prowadzenia gospodarstwa jak: przemiał, wypożyczenie koni, maszyn itp.

Do nakładów materiałowo-pieniężnych nie wlicza się pracy żywej, czyli pracy najmu i pracy rodziny; nie wlicza się również podatków i ubezpieczeń oraz pożyczek i procentów.

Produkcja czysta — produkcja globalna pomniejszona o wyżej wymienione nakłady materiałowo-pieniężne daje w wyniku produkcję czystą gospodarstwa.

Wartość produkcji czystej plus dochody spoza gospodarstwa określają **ogólny dochód wytworzony przez gospodarstwo**.

Dochód spoza gospodarstwa obejmuje dochody z pracy zarobkowej, z furmankowania, z własnego warsztatu rzemieślniczego i inne.

Jak wynika z podanego wyżej schematu, z produkcji czystej po potrąceniu obciążeń gospodarstwa i uiszczeniu należności pracownikom najemnym pozostaje **dochód rolniczy**. Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw są liczone jako różnica wartości tych dostaw wyliczonych wg cen zużycia wewnętrznego a cen płaconych przez państwo. Dochód rolniczy łącznie z dochodem spoza gospodarstwa tworzy **dochód osobisty** pozostający do dyspozycji rodziny i jest w zasadzie rozdysponowany na utrzymanie rodziny oraz na powiększenie stanu majątkowego warsztatu produkcyjnego, jakim jest gospodarstwo rolne.

Obliczenie wartości produkcji globalnej oraz nakładów

Wartość produkcji każdego artykułu rolnego oblicza się drogą bilansu, którego poszczególne części liczone są wg różnych cen. To znaczy, że wartość produkcji poszczególnych artykułów tworzy się nie w wyniku pomnożenia jednolitej ceny przez całą produkcję, lecz jest wynikiem składowych części rozdysponowania produkcji wg różnych cen. Dla części towarowej wg cen sprzedaży, tzn. przyjmuje się ceny kontraktacji, skupu

ponadobowiązkowego lub sprzedaży wolnorynkowej. Dla części naturalnej (spożycie, spasanie, siew oraz zapasy na początku i końcu roku) przyjmuje się ceny zużycia wewnętrznego ustalone co roku przez IER dla obliczenia — kalkulowania wytworzonego dochodu, również wartość artykułów dostarczonych na obowiązkowe dostawy jest obliczona wg cen zużycia wewnętrznego. Np. gospodarstwo wyprodukowało 1000 kg żyta i rozdysonowało je następująco:

na siew	150 kg po	2,30 =	345 zł
na wyżywienie	470 „ „	2,30 =	1081 „
na spasanie	170 „ „	2,30 =	391 „
na obow. dostawy	150 „ „	2,30 =	345 „
na sprzed. pryw.	50 „ „	3,04 =	152 „
na zapas	10 „ „	2,30 =	23 „
O g ó ł e m	1000 kg		2337 zł

Przy ustalaniu katalogu cen, które służyły do obliczenia zużycia wewnętrznego, dla artykułów będących przedmiotem dostaw IER opierał się na następujących zasadach: dla trzody chlewnej przyjmowano ceny kontraktacji, ponieważ były to dotychczas ceny opłacalne, a zatem najbliższe wartości produktu; dla mleka przyjęto ceny płacone przez mleczarnie (poza obowiązkowymi dostawami); dla zbóż przyjęto ceny wolnorynkowe obniżone o koszty transportu (ponieważ produkt był spożywany na miejscu) oraz skorygowane przez relację cen w stosunku do żywca trzody chlewnej; dla ziemniaków — ceny wynikające z relacji z żywcem trzody.

Dla artykułów, które nie były przedmiotem dostaw, przyjęto:

- 1) Ceny kontraktacji — jeżeli podstawowa ich masa była kontraktowana.
- 2) Ceny wolnego skupu — jeżeli podstawowa ich masa jest skupowana na wolnym rynku.
- 3) Ceny wg relacji z podobnymi artykułami — jeżeli artykuły te nie są przedmiotem obrotu rynkowego, np. buraki pastewne, wg relacji z ziemniakami.
- 4) Ceny przetworów (mąka, kasza, śruta, otręby, mięso) — wychodzą z ceny artykułu podstawowego (np. ziarno, żywiec) z doliczeniem kosztów przetwórstwa (przemiał, odpadki przy uboju).

Ceny przyjęte do obliczania wartości produktów zużytych wewnątrz gospodarstwa mają decydujący wpływ na kształtowanie się dochodu z gospodarstwa, gdyż wartość obrotu wewnętrznego wynosi około 70% produkcji globalnej.

Ceny zużycia wewnętrznego szacowane przez IER są zbliżone do cen płaconych przez państwo w skupie ponadobowiązkowym. Powstaje pytanie czemu Instytut nie korzysta z tych cen państwowych, a ustala swoje własne. Ceny IER powstają na bazie cenników państwowych na artykuły nabywane przez państwo w wolnym skupie. Jednakże średnie ceny państwowe są wyliczane w końcu roku po całkowitym dokonaniu skupu. Natomiast IER musi ustalić ceny w środku roku (bowiem posługuje się rokiem gospodarczym) kiedy niewiadomo jeszcze jakie będą średnie ceny skupu ponadobowiązkowego.

W tabeli 9 zestawiamy ceny zużycia wewnętrznego wg IER, średnie ceny realizacji produkcji wg IER oraz państwowe ceny skupu ponadobowiązkowego. Tabela obejmuje sześć lat. Jak wiadomo 3. I. 1953 r. nastąpiła zasadnicza zmiana cen w Polsce. Ponieważ miało to miejsce w połowie roku gospodarczego 1952/53, przeto w roku tym dla wyceny inwentury i zużycia wewnętrznego przyjęto ceny z 1953 r. Umożliwia to porównywalność z latami następnymi. Przytoczone w tab. 9 ceny obejmują podstawowe artykuły, ogólny zaś katalog cen zużycia wewnętrznego zawiera około 150 artykułów będących w obrocie gospodarstw.

Jednakże dla naszych celów wystarczy te kilka pozycji stanowiących podstawę produkcji rolnej.

Tabela 9

Porównanie cen IER używanych do wyceny zużycia wewnętrznego, średnich cen wartości produkcji w gospodarstwach IER i cen państwowego skupu ponadobowiązkowego w latach 1952/53—1958/59

Lata	Pszenica	Żyto	Jęczmień	Owies	Ziemiaki	Trzoda	Bydło	Mleko za litr	Jaja za 1 szt.
						waga żywa			
za 1 kg									

Ceny zużycia wewnętrznego wg IER

1952/53	2,50	1,80	1,80	1,80	0,55	12,00	6,00	1,50	1,00
1953/54	2,65	2,20	2,20	2,10	0,60	12,00	5,50	1,50	1,00
1954/55	2,90	2,30	2,30	2,20	0,55	14,00	6,20	1,80	1,00
1955/56	2,90	2,30	2,30	2,20	0,70	16,00	7,50	1,90	1,20
1956/57	2,90	2,30	2,30	2,20	0,55	16,00	8,00	2,00	1,20
1957/58	2,90	2,30	2,30	2,20	0,70	16,00	9,00	2,30	1,30
1958/59	2,90	2,30	2,30	2,20	0,75	16,00	10,80	2,35	1,40

Średnie ceny wartości produkcji wg IER

1952/53	2,65	1,83	1,77	1,83	0,50	11,28	5,89	1,56	1,05
1953/54	2,87	2,30	2,16	2,17	0,60	11,75	5,85	1,66	1,06
1954/55	3,07	2,42	2,06	2,29	0,54	13,87	6,73	1,89	1,07
1955/56	3,11	2,39	2,40	2,26	0,72	15,06	8,02	1,98	1,23
1956/57	3,11	2,39	2,40	2,26	0,57	15,10	8,54	2,08	1,23
1957/58	3,11	2,39	2,40	2,26	0,72	15,10	9,60	2,40	1,35
1958/59	3,11	2,39	2,40	2,26	0,76	15,10	11,00	2,45	1,45

Średnie ceny skupu ponadobowiązkowego

1953	3,20	1,85	2,30	2,00	0,39	13,30	4,00	1,50	1,06
1954	3,30	2,33	2,51	2,18	0,53	13,40	5,40	1,73	1,07
1955	3,22	2,31	2,53	2,13	0,57	13,20	6,20	1,82	1,12
1956	3,13	2,34	2,57	1,93	0,78	15,00	7,60	2,15	1,20
1957	3,14	2,27	2,66	2,07	0,61	15,98	8,13	2,30	1,28
1958	3,09	2,19	2,43	2,05	0,76	16,00	10,35	2,35	1,39
1959 I półrocze	3,09	2,19	2,43	2,05	0,76	16,00	11,32	2,35	1,41

Średnie ceny wartości produkcji rolnej w gospodarstwach prowadzących rachunkowość przytaczamy w tab. 9 dla zobrazowania właściwej ceny, wg której kształtował się przychód z produkcji, oraz dla stwierdzenia, że tendencje w kształtowaniu się wszystkich podanych cen są bardzo podobne.

IV. KSZTAŁTOWANIE SIĘ DOCHODÓW W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH W LATACH 1952/53 — 1957/58

A. Szacunek dochodów w gospodarstwach przeciętnych w kraju

W rozdziale poprzednim zostało ustalone, że gospodarstwa prowadzące rachunkowość mają wyższą produkcję od normalnych, przeciętnych gospodarstw w Polsce o około 40%. W związku z tym, aby dane rachunkowości mogły być przydatne do wykorzystywania dla różnego rodzaju uogólnień w skali kraju muszą być poprawione.

Tabela 10

Wytwarzanie i podział dochodu w latach 1952/53—1957/58 w gospodarstwach prowadzących rachunkowość. Na 1 gospodarstwo w tys. zł wg cen bieżącego roku

Wyszczególnienie	L a t a					
	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56	1956/57	1957/58
	wyniki ostateczne					
Wytwarzanie dochodu ogólnego						
Produkcja globalna	36,3	42,0	46,2	55,0	57,6	64,9
Nakłady materialne	16,5	20,1	21,0	25,0	26,5	31,0
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9
Dochód spoza gospodarstwa	2,9	3,2	3,3	3,3	3,7	3,8
Dochód ogólny	22,7	25,1	28,5	33,3	34,8	37,7
Podział produkcji czystej						
Produkcja czysta	19,8	21,9	25,2	30,0	31,1	33,9
Podatki	2,1	2,1	2,3	2,2	2,0	2,1
Obciążenia z tytułu obowiązkowych dostaw	2,2	2,8	3,4	3,9	2,8	2,4
Ubezpieczenia	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,8
Czynsze dzierżawne i procenty	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
Pracownikom najemnym	0,7	0,7	0,7	0,9	0,8	1,0
Dochód rolniczy	14,4	15,9	18,3	22,6	25,0	27,4
Podział dochodu osobistego						
Dochód osobisty ^a	17,3	19,1	21,6	25,9	28,7	31,2
Spożycie ogółem	17,3	19,2	20,3	23,2	24,5	26,6
w tym: naturalne ^b	10,5	10,8	11,1	12,3	12,8	13,5
Różnica stanu majątkowego (akumulacja)	—0,0	—0,1	1,3	2,7	4,2	4,6

a — Dochód rolniczy + dochód spoza gospodarstwa

b — Spożycie wyłącznie z własnego gospodarstwa